

K významu akademického časopisu Československá rusistika v dějinách české rusistiky

Miluša Bubeníková (Praha)

Abstrakt

Práce je příspěvkem k dějinám české rusistiky. Připomíná existenci a hodnotí význam akademického časopisu Československá rusistika, jenž po dobu pětatřiceti let (1956–1990) vydávala Československá akademie věd. Autorka uvádí úplný výčet všech vydavatelů, vedoucích redaktorů a výkonných redaktorů, kteří se na vydávání časopisu podíleli. Připomíná měnící se strukturu a odborné zaměření časopisu i jména a odborné zájmy autorů, kteří do časopisu přispívali. Ukazuje, že s časopisem spolupracovali nejvýznamnější filologové a literární vědci, v počátcích i historikové, své doby a publikovali zde materiály, které mohou mít nadčasovou odbornou hodnotu. Proto není objektivní a věcně přesné časopis přehlížet s poukazem na jeho „normalizační charakter“ a hodnotit jeho význam bez důkladného seznámení se s jeho obsahem.

Klíčová slova

historie; rusistika; filologie; historiografie; literární věda; odbornost; objektivní hodnocení

Abstract

The Significance of the Academic Journal „Československá rusistika“ in Czech Russian Studies

The work is a contribution to the history of Czech Russian Studies. It recalls the existence and the importance of the academic journal Československá rusistika [Czechoslovak Russian Studies] published for thirty-five years (1956–1990) by the Czechoslovak Academy of Sciences. The author presents a complete list of all publishers, senior editors and executive editors who participated in editing and publishing the journal. The changing structure and professional interests of the journal, as well as the names of the authors who published their papers in the journal, are shown. At the conclusion it is emphasized that papers and reviews of the most significant philologists, historians, and literary scholars of those times were published in the journal, and the materials published herein may be of timeless professional value. It is strongly recommended to study the contents of the journal to gain an objective overview of Czech Russian Studies and their representatives.

Key words

history; Russian Studies; philology; historiography; criticism; expertise; objective evaluation

Časopis Československá rusistika, vydávaný v letech 1956–1990 Československou akademií věd v Praze, je součástí dějin české a slovenské vědy a kultury. Historické období, v jehož rámci vycházel, není dosud objektivně zhodnoceno a samotný časopis upadá postupně do zapomnění. Nebýt letmé a nepřesné zmínky o něm v relativně autoritativní akademické publikaci, zřejmě by nevznikl ani tento příspěvek. V knize *Ústav pro českou literaturu AV ČR*,¹ věnované dějinám této akademické instituce za celé období její existence od roku 1947, lze v poznámce pod čarou najít následující charakteristiku časopisu Československá rusistika: „... časopis byl vydáván do roku 1989 za redakce Vsevoloda Sata a Jaroslavy Heřtové, v této době měl časopis výrazně normalizační a z odborného hlediska neproduktivní charakter a v roce 1989 zanikl.“² Stejně jako je nepřesná tato poznámka, není přesné to, co se píše v samotném textu knížky, a sice, že časopis vydával „posléze“, po Ústavu jazyků a literatur ČSAV, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV.³ Posledním vydavatelem časopisu byl Ústav pro jazyk český ČSAV a časopis zanikl v roce 1990. Jen v období let 1972–1990 měl časopis tři vedoucí redaktory, stálého zástupce vedoucího redaktora Vsevoloda Sata (do č. 1 roku 1990) a na pozici výkonných redaktorů celkem 8 pracovníků (4 pro jazykovědu a 4 pro literární vědu). Jaroslava Heřtová byla výkonnou redaktorkou pro literární vědu v letech 1973–1985. Na konci tohoto příspěvku přinášíme přesný výčet všech vydavatelů, vedoucích redaktorů a výkonných redaktorů, jak se v časopise, za 35 let jeho existence, vystřídali.

Náš příspěvek si neklade za cíl provést podrobnou analýzu jednotlivých čísel a ročníků časopisu Československá rusistika. Není to možné pro omezený rozsah tohoto příspěvku a v dané chvíli je to obtížné i z důvodů fyzické nedostupnosti časopisu v místě působení autorky. Zatímco Národní knihovna České republiky zpřístupňuje časopis pouze prezenčně v rámci konzervačního fondu, uloženého v dopravně špatně dostupné části Prahy – Hostivaři, ve Slovanské knihovně nebyly k nalezení ročníky 1964, 1967–1968, 1972, 1974 a 1980. V Knihovně Akademie věd ČR mají časopis Československá rusistika digitalizovaný. Čtenáři ho ovšem mohou studovat pouze v knihovně a doba studia je při jedné návštěvě omezena na dvě hodiny, „aby se dostalo na všechny zájemce o práci na daném počítači“.⁴

Připomeňme tedy alespoň některá podstatná fakta a souvislosti, spojené s existencí časopisu. Časopis vznikl z dobové potřeby vyčlenit rusistická studia ze studií obecně slovanských. V prvním období své existence byl časopis orientován nejen filologicky a literárněvědně, ale také historiograficky (vydavatelem časopisu byl do roku 1963 Československo-sovětský institut ČSAV). V souvislosti s reorganizací Československé akademie věd a vznikem Ústavu jazyků a literatur ČSAV (leden 1964), který začal časopis vydávat, zůstává zaměření časopisu až dokonce jeho existence filologicko-literárněvědné. Obecné společenské podmínky se projevují v atmosféře a zaměření jednotlivých ročníků. V úvodníku prvního čísla roku 1956 redakce zdůrazňuje: „Vždyť živé myšlenky slovanství a česko-

1 *Ústav pro českou literaturu AV ČR*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2010.

2 MATONOHA, Jan: *Výzkum západních literatur v ÚČSL ČSAV*. In: *Ústav pro českou literaturu AV ČR*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2010, s. 145.

3 Ibidem.

4 Z vysvětlení službu zde konajícího pracovníka.

slovensko-ruské vzájemnosti, předjaté našimi buditeli, naplňují se dnes – jak ukázali Klement Gottwald a Zdeněk Nejedlý – v rámci velké ideje proletářského internacionalismu kvalitativně vyšším, pokrokovým obsahem...“⁵ První číslo ročníku 1958 vychází s portrétem Zdeňka Nejedlého a je věnováno jeho 80. narozeninám. Od počátku šedesátých let se vyhranéčné politické úvodníkové formulace postupně z časopisu vytrácejí, časopis ale zasáhne a trvale poznamenají dvě politické události – srpen 1968 a listopad 1989. Po okupaci Československa armádami vojensko-politického paktu Varšavská smlouva v srpnu 1968 jsou postupně z veřejného a vědeckého života vytlačováni všichni, kdo vyjádřili nesouhlas s okupací, a rokem 1972 začíná období tzv. normalizace. V časopise Československá rusistika se v roce 1972 mění složení redakce, zejména na pozicích vedoucích a výkonných redaktorů, a řada dosavadních spoluautorů se ocitá na indexu. Listopadem 1989 začíná proces ukončení existence časopisu. V 5. čísle ročníku 1990 se redakce loučí se čtenáři slovy: „Oznamujeme čtenářům a příznivcům Československé rusistiky, že v příštím roce časopis už nebude vycházet; toto číslo uzavírá dosavadních 35 ročníků. Smutné – nesmutné loučení s časopisem nové redakci zpřijemnila tiskárna tím, že ještě ve stránkách č. 5 vytiskla redakci „předlistopadovou“. Toto uskutku Kozimovské „do roka a do dne“ (třebaže nezamýšlené) chápeme jako valčík na rozloučenou. Všechny doby těžké. Rozhodnutím Prezidia ČSAV bude vycházet periodický časopis Svět literatury (2x ročně, přibližná cena čísla 12 Kčs), který bude věnován literárněvědné analýze klasické i moderní literatury světové, včetně ruské. Místo jazykovědných čísel Čs. rusistiky bude vycházet Časopis pro moderní filologii (rovněž 2x ročně, cena stejná).“⁶

Nebylo by rozumné a ani objektivní realitě odpovídající, kdybychom přijali při hodnocení časopisu Československá rusistika zjednodušenou optiku a periodizaci jeho vývoje omezili pouze na období „dogmatické“, „Pražského jara“, „normalizační“ a podobně, přičemž každé z těchto období by mělo buď záporné, nebo kladné znaménko a nic mezi dvěma krajními póly. Realita byla složitější a kvalita příspěvků na široké škále od vynikajících po slabé, bez ohledu na dobu vzniku a dobový kontext. Stejně jako samotný obor rusistiky prošel vývojem, vyvíjeli se i jednotliví autoři. Již v prvním čísle ročníku 1956 se setkáváme s příspěvkem budoucích „klasiků“ české literárněvědné rusistiky – Zdeňkem Mathauserem⁷, Vladimírem Svatoněm⁸ a Květou Koževnikovou,⁹ a také s příspěvkem filologickými (A. V. Isačenko, Karel Horálek) a historickými (Zdeněk Sládek, Věra Olivová). V dalších číslech prvního ročníku nalezneme jména Julia Dolanského (*Masaryk a slavjanofilství I. V. Kirejevského*, s. 230–260), Iriny Camutaliové (*Ke konferenci o uměleckém překladu*, s. 335–343), Ziny Berezovské (*Význam Mychajla Pavlyka pro ukrajinský politický a kulturní život v Haliči*, s. 410–420), Václava Židlického (*Ještě k polemice o „písniích velkého Kobzara*, s. 460–465), Radegasta Parolka (*Vilém Mrštík o Dostojevském*, s. 580–591) a Jaroslava Žáka (*K problematice některých postav románů Konstantina Fedina*, s. 628–633). Většina těchto autorů působila v rusistice a ukrajinistice do devadesátých let 20. století nebo i déle.

5 Redakce: *Úvodem*. Československá rusistika 1, 1956, č. 1, s. 1.

6 Redakce: *Bez názvu*. Československá rusistika 35, 1990, č. 5, s. 296.

7 MATHAUSER, Zdeněk: *Současný stav a další úkoly boje s ilustrativním chápáním literatury*. Československá rusistika 1, 1956, č. 1, s. 74–90.

8 SVATONĚ, Vladimír: *O připravovaných dějinách ruské literatury*. Ibidem, s. 91–97.

9 KOŽEVNIKOVÁ, Květa: *K otázce významové přesnosti překladu*. Ibidem, s. 108–115.

Praxe střídat pravidelně filologická a literárněvědná čísla se vyvinula teprve později, na konci šedesátých let. Od počátku byl v posledním čísle publikován obsah celého ročníku a v prvních letech rovněž „Rejstřík autorů posuzovaných neb resumovaných prací“ a podrobné zprávy filologické, literární, historické a ze života Československo-sovětského institutu. Ve druhém ročníku se objevuje příspěvek Miroslava Drozdy (*Několik poznámek o raném Majakovském*, s. 624–631). První číslo roku 1961 je věnováno životnímu jubileu A. V. Isačenka. Je zde publikován jak portrét jeho vědecké osobnosti,¹⁰ tak bibliografie jeho prací.¹¹ Není možné uvádět jeden příspěvek za druhým. Připomeňme alespoň ve výčtu, jak se již od konce padesátých let chronologicky objevovala na stránkách časopisu další jména literárních vědců rusistů, spolupracovníků Československé rusistiky, výběrově odkážme na jejich příspěvky – R. Grebeníčková,¹² E. Hermanová, S. Mathauserová, J. Franěk, O. Zylinskij, J. Hrabák, M. Hrala,¹³ M. Mikulášek, V. Kostřica, B. Ilek, L. Zdražil, M. Botura, M. Jehlička, L. Štindl, J. Mandát, J. Sekera, M. Arnautová, B. Dohnal, E. Fojtíková, K. Chlupáčová, K. Martínek, M. Čížková, K. Chvatík, O. Sus, K. Štindl, J. Lotman, M. Zahradka, O. Uličná, J. Honzík, F. Kautman,¹⁴ I. Svatoňová, E. Panovová, J. Rybák. V atmosféře politického uvolnění konce šedesátých let byly uveřejněny příspěvky autorů z okruhu ruské a ukrajinské emigrace (V. Morkovin, D. Čyževskij).

Jak bylo uvedeno výše, rokem 1972 nastal zlom. Redakce Československé rusistiky byla podstatně vyměněna. Přesto i v následujícím téměř dvacetiletí lze najít v časopise autory a jejich příspěvky, které stojí za pozornost – K. Krejčí,¹⁵ R. Parolek,¹⁶ E. Olonová,¹⁷ V. Novotný,¹⁸ S. Wollman,¹⁹ B. Ilek,²⁰ A. Popovič²¹ a řadu dalších. Od počátku osmdesátých let se v časopise začíná etablovat nová generace badatelů – I. Pospíšil,²² Z. Pechal,²³ S. Cita,²⁴

- 10 ĎUROVIČ, Lubomír: *Prof. A. V. Isačenko padesiatročný*. Československá rusistika 6, 1961, č. 1, s. 28–32.
- 11 ZIMEK, Rudolf: *Přehled publikační a redakční činnosti prof. A. V. Isačenka 1935–1960*. Československá rusistika 6, 1961, č. 1, s. 57–62.
- 12 GREBENÍČKOVÁ, Růžena: *Sterniánství v ruské próze*. Československá rusistika 10, 1965, č. 1, s. 14–18.
- 13 HRALA, Milan: *O vztahu tragického a komického prvku u Michaila Zoščenka*. Československá rusistika 11, 1966, č. 1, s. 34–39.
- 14 KAUTMAN, František: *F. X. Šalda a ruská literatura*. Československá rusistika 14, 1969, č. 3, s. 159–162.
- 15 KREJČÍ, Karel: *Sedmdesátka Julia Dolanského*. Československá rusistika 18, 1973, č. 2, s. 67–69.
- 16 PAROLEK, Radegast: *K rusko-českým literárním vztahům (konec XVIII. a zač. XIX. stol.)*. Československá rusistika 18, 1973, č. 4, s. 162–166.
- 17 OLONOVA, Elvira: *Roždenie lirického eposa*. Československá rusistika 19, 1974, č. 3, s. 97–100.
- 18 NOVOTNÝ, Vladimír: *Léta expresivního realismu*. Československá rusistika 21, 1976, č. 1, s. 4–9.
- 19 WOLLMAN, Slavomír: *Akademik Jiří Horák zemřel*. Československá rusistika 21, 1976, č. 1, s. 13.
- 20 ILEK, Bohuslav: *Za profesorem L. V. Kopeckým*. Československá rusistika 21, 1976, č. 3, s. 145–146.
- 21 POPOVIČ, Anton: *Súčasný stav teórie umeleckého prekladu*. Československá rusistika 22, 1977, č. 5, s. 214–219.
- 22 POSPÍŠIL, Ivo: *Syžet ruské románové kroniky*. Československá rusistika 27, 1982, č. 1, s. 16–21.
- 23 PECHAL, Zdeněk: *Interpretace Blokovy poémy Dvanáct v české literární kritice*. Československá rusistika 27, 1982, č. 1, s. 21–26.
- 24 CITA, Stanislav: *K prvním českým překladům básní Vladimíra Majakovského*. Československá rusistika 30, 1985, č. 2, s. 56–61.

R. Řežábek,²⁵ L. Vachalovská,²⁶ P. Čornej,²⁷ J. Dohnal,²⁸ A. Křepinská,²⁹ M. Odarčenko,³⁰
I. Slavíková,³¹ T. Kafka.³²

Závěrem

Domnívám se, že historie vzniku a vývoj akademického časopisu Československá rusistika by byla dobrým a užitečným tématem doktorandské práce na některé z filozofických nebo pedagogických fakult České republiky. Podrobně a objektivně zpracovaná byla by důležitým příspěvkem k poznání a pochopení českého myšlení o slovanských jazycích a literaturách v konkrétních historických podmínkách druhé poloviny 20. století. Současní práce by mohl být slovníček osobností, jež časopis tvořily.

Příloha

Název časopisu: Československá rusistika (1956–1990)

Podtitul: Časopis pro slovanské jazyky, literaturu a dějiny SSSR (1956, 1957)

Bez podtitulu: 1958

Podtitul: Časopis pro jazyky a literaturu slovanských národů SSSR (1959–1990)

Podtitul [druhý]: K VI. mezinárodnímu sjezdu slavistů (1968)

Vydavatel: Československo-sovětský institut ČSAV a SAV v Nakladatelství Československé akademie věd v Praze (1956, 1957)

Vydavatel: Československo-sovětský institut ČSAV v Nakladatelství Československé akademie věd (1958–1963)

Vydavatel: Ústav jazyků a literatur ČSAV v Nakladatelství Československé akademie věd v Praze (1964, 1965, 1966)

25 ŘEŽÁBEK, Rudolf: *Antičnaja tradicija v drevnerusskoj literaturove*. Československá rusistika 31, 1986, č. 3, s. 98–102.

26 VACHALOVSKÁ, Lenka: *Člověk a čas v románu Jurije Trifonova*. Československá rusistika 31, 1986, č. 3, s. 122–127.

27 ČORNEJ, Petr: *Zdeněk Nejedlý a Rusko do roku 1919*. Československá rusistika 32, 1987, č. 4, s. 151–159.

28 DOHNAL, Josef: *Kategorija vremeni v rasskaze V. M. Garšina Noč*. Československá rusistika 34, 1989, č. 2, s. 57–62.

29 KŘEPINSKÁ, Alexandra: *Russkaja istoričeskaja proza 70–80-ch godov XIX veka*. Československá rusistika 34, 1989, č. 2, s. 62–67.

30 ODARČENKO, Michail: *Žánr parodie v próze raného Čechova*. Československá rusistika 35, 1990, č. 1, s. 14–20.

31 SLAVÍKOVÁ, Ilona: *Specifičnost uměleckého výrazu Valerije Ševčuka*. Československá rusistika 35, 1990, č. 3, s. 152–157.

32 KAFKA, Tomáš: *Fragments Daniila Charmse*. Československá rusistika 35, 1990, č. 5, s. 249.

Vydavatel: Ústav jazyků a literatur ČSAV v Akademii, nakladatelství Československé akademie věd (1968–1971)

Vydavatel: Kabinet cizích jazyků ČSAV v Akademii, nakladatelství Československé akademie věd (1972–1982)

Vydavatel: Ústav pro jazyk český ČSAV v Akademii, nakladatelství Československé akademie věd (1983–1990)

Vedoucí redaktor: Jaroslav Vávra (1956, 1957), Bohuslav Ilek (1958–1968), Vladimír Hrabě (1972–1986), Helena Běličová (1987–1990, č. 1), Oldřich Leška (1990, č. 2–5)

Vedoucí redaktor pro literární vědu: Bohuslav Ilek (1968–1971)

Vedoucí redaktor pro jazykovědu: L. V. Kopeckij (1968–1971)

Zástupce vedoucího redaktora: Jozef Hrozičák (1956, 1957), L. V. Kopeckij (1958–1968), Vsevolod Sato (1973–1990, č. 1), Vladimír Novotný [pro literární vědu] (1990, č. 2–5)

Výkonný redaktor: Miloslav Wagner (1959–1962, 1965), Helena Křížková (1972)

Výkonný redaktor pro filologii: Miloslav Wagner (1956), Pavel Pohlei (1957), Miloslav Noha (1958)

Výkonný redaktor pro historii: Ladislav Dvořák (1956, 1957)

Výkonný redaktor pro jazykovědu: Helena Křížková (1963, 1964, 1966–1971, 1973), Sylva Benešová (1974–1985), Sergej Buldov (1986–1989), Světa Čmejrková (1990)

Výkonný redaktor pro literární vědu: Miloslav Wagner (1963, 1964, 1966, 1967), Mojmír Botura (1968, 1969), Vladimír Svatoň (1970, 1971), Jaroslava Heřtová (1973–1985), Miluša Bubeníková (1986–1989, č. 1), Alexandra Křepinská (1989, č. 2–5; 1990, č. 1), Tomáš Kafka (1990, č. 2–5)

Výkonný redaktor pro literaturu: Jiřina Táborská (1957, 1958)

Výkonný redaktor pro příspěvky slovenské: Jozef Kudláček (1956, 1957)

PhDr. Miluša Bubeníková, Ph.D.

Katedra jazykové přípravy

Matematicko-fyzikální fakulta, Univerzita Karlova

V Holešovičkách 2, 180 00 Praha 8, Česká republika

milusab@mbox.troja.mff.cuni.cz